

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ  
ของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา  
An Active Learning Management through  
Educational Trip in Buddhist Land  
of Doctor of Philosophy curriculum  
in Buddhist Psychology

พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป<sup>1</sup>

พระครูพิพิธปริยัติกิจ<sup>2</sup>

พระครูบรรณเจติยาภิรักษ์<sup>3</sup>

## บทคัดย่อ

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ เป็นจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานและภารกิจของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา โดยให้มีกระบวนการ มีลักษณะคือ รูปแบบการปฏิบัติธรรม รูปแบบสัมมนาวิชาการ รูปแบบ Walk rally พบว่า นิสิตเกิดศรัทธามีปัญญาในพระพุทธานุภาพมากยิ่งขึ้น ได้ฝึกปฏิบัติโดยตรง เกิดการสร้างเครือข่าย และมีข้อเสนอแนะว่า ด้วยการเตรียมให้พร้อม ซ้อมให้ดี มีวัตถุประสงค์ชัดเจน และสามารถเพิ่มกระบวนการให้มีความเข้มข้นได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลของกระบวนการให้ดียิ่งขึ้น

**คำสำคัญ:** การเรียนรู้เชิงรุก, การศึกษานอกสถานที่, แดนพุทธภูมิ, พุทธจิตวิทยา

<sup>1</sup> กรรมการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร

<sup>2</sup> อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<sup>3</sup> พระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาล วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ประเทศอินเดีย

## Abstract

An active learning management through educational trip in Buddhist land is the learning process for the standard and mission of doctor of philosophy curriculum in Buddhist psychology. The learning process were models of meditation practices, workshop and walk rally. Results showed that students had increase believed in Buddhism, had real practice, create network. The suggestion from the trip were well preparation, best practicing and clear objectives. The process of learning can be increased at the high level in order to enhance the effectiveness of the process.

**Keywords:** Active Learning, Educational Trip, Buddhist Land, Buddhist Psychology

## บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ มีวิสัยทัศน์ว่า ปี 2559 “อุดมศึกษาเป็นแหล่งองค์ความรู้และพัฒนากำลังคนระดับสูงที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน สร้างสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 – 2559) บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีบทบาทสูงในสังคมประชาคมอาเซียนและมุ่งสู่คุณภาพอุดมศึกษาระดับนานาชาติ” (แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา, 2556) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นในยุคที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ การจัดการเรียนรู้จึงต้องปรับกระบวนการ เพื่อสร้างความพร้อมให้กับบัณฑิตที่จะจบการศึกษาให้มีทักษะความสามารถที่พร้อมต่อการดำเนินชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเมื่อก่อนการจัดการเรียนรู้ก็จะเน้นไปที่ครูมอบความรู้ให้กับศิษย์ เป็นผลให้ศิษย์ที่จบไปแล้วขาดทักษะในการคิดแก้ไขปัญหาและความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง อันจะนำมาซึ่งความล้มเหลวในการทำงานและการดำเนินชีวิตในอนาคต

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาพุทธจิตวิทยา จึงพยายามที่จะออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่เพียงถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงวิชาการ แต่ยังปลูกฝังจิตแห่งพุทธะให้กับผู้เรียนผ่านการออกแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และประสบการณ์ของการปฏิบัติตามหลักพุทธจิตวิทยา นำมาผสมผสานกับกระบวนการการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดปัญญา 3 ระดับคือ ได้ฟังจากบรรยาย (สุตมยปัญญา) เกิดกระบวนการคิดด้วยโยนิโสมนสิการ (จินตามยปัญญา) และได้ฝึกปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานและจิตภาวนา ณ สังฆเวชนียสถาน (ภาวนามยปัญญา) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2539)

สิ่งที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัตินั้น ที่ทำให้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ ในแดนพุทธภูมิของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา มีความน่าสนใจ ซึ่งผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่า เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ดี บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอประเด็นให้เกิดการแบ่งปันประสบการณ์และการศึกษาด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึก จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการ พร้อมทั้งถอดบทเรียนถึงจุดแข็งและจุดอ่อนซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา ให้กระบวนการนี้ หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านอื่นๆ ที่จะช่วยเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และพัฒนานิสิตให้มีองค์ความรู้ทางวิชาการ และฝึกปฏิบัติมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพุทธจิตวิทยา และประยุกต์สู่หลักสูตรอื่นๆ ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติต่อไป

### หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพุทธจิตวิทยา

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ ได้พัฒนาหลักสูตรพุทธจิตวิทยา เพื่อตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อผลิตดุษฎีบัณฑิตที่มีความมั่นคงทางด้านความรู้ด้านพุทธจิตวิทยา มีวิธีการดำเนินชีวิตที่ตระหนักถึงความพอเพียง ความรู้และทักษะที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติจริงมีประสบการณ์ และเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม พร้อมๆ กับการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเฉพาะในศาสตร์ที่เป็นพุทธศาสตร์ประยุกต์ (บัณฑิตวิทยาลัย, 2555)

หลักสูตรพุทธจิตวิทยามีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อผลิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ให้มีความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธจิตวิทยา และจิตวิทยา 2) เพื่อผลิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ให้มีความสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธจิตวิทยา และจิตวิทยา ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม 3) เพื่อผลิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัย จัดระบบ ประเมินผลข้อมูล และมีความสามารถในการสื่อสารความหมาย มีมนุษยสัมพันธ์ และมีจิตอาสาเพื่อสังคม (บัณฑิตวิทยาลัย, 2555) และพัฒนาผู้เรียนให้ได้มาตรฐานทั้งด้าน คุณธรรม จริยธรรม คือ รู้จักและยอมรับตนเอง เข้าใจผู้อื่น เคารพและเห็นคุณค่าของมนุษย์ ความเป็นกัลยาณมิตร มีจรรยาบรรณและภาวะผู้นำที่กล้าหาญ ซึ่งมีกลยุทธ์การสอนที่จะให้ผู้เรียนนั้น ได้วิเคราะห์องค์ความรู้ ทางพุทธจิตวิทยาในการรู้จักตนเองและผู้อื่น มีจิตใจงอกงาม ฝึกฝนและพัฒนาตน ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ทางพุทธจิตวิทยาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก ด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ ของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา จึงเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจะเน้นให้

ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง และลึกซึ้งถึงพุทธประวัติในสถานที่จริง ด้วยบรรยากาศอันอุดมไปด้วยปริศนาแห่งพุทธธรรมอันซ่อนอยู่ในสถานที่ต่างๆ โดยกระบวนการจะเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ คือ เข้าใจลึกซึ้งถึงองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาและเห็นประเด็นปัญหาที่จะต้องใช้พุทธจิตวิทยาเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ทักษะด้านปัญญา อันจะช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ด้วยการทำงานเป็นทีม ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจิตปัญญา พร้อมด้วยการเน้นปฏิบัติธรรมเชิงลึกวิปัสสนากรรมฐาน ในสังเวชนียสถานและพุทธสถานที่สำคัญ

### การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) บางท่านเรียกว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพราะเป็นแนวคิดที่เน้นประสบการณ์ผู้เรียนโดยยึดการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในบทบาทการเรียนรู้ของตนเองมากกว่าการรับความรู้จากผู้สอน

กระบวนการของการเรียนรู้เชิงรุกจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งจะไปสู่การเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ มีความตื่นตัว ท้าทาย และเร้าความสนใจให้จดจ่ออยู่กับการเรียน สถานการณ์ต่างๆ ช่วยกระตุ้นให้ต้องคิดแก้ไขปัญหา ศักยภาพถูกดึงออกมาใช้อย่างเต็มที่ โดยสรุปองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก จึงมี 1) ความท้าทาย (Challenge) 2) การทำให้ผู้เรียนจดจ่ออยู่กับสิ่งที่เรียนรู้ได้นาน (Learning Engagement) 3) กระบวนการกลุ่ม (Group Process) 4) เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Learning) 5) ความรับผิดชอบในการเรียนของตนเอง (เนาวนิตย์ สงคราม, 2557) โดยผู้สอนมีบทบาทอำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) (การจัดการความรู้ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯออนไลน์) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนช่วยตัวเองเพิ่มขึ้น ผ่านการตั้งคำถามอย่างวิพากษ์ อภิปรายความเห็นที่แตกต่าง และขัดแย้งกันเสนอสมมติฐาน และพิสูจน์สมมติฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์ จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน (วิทยากร เชียงกูล, 2549)

Fink and Fink (อ้างถึงใน เนาวนิตย์ สงคราม, 2557) ได้สรุปปัจจัยในการเรียนรู้เชิงรุกว่าประกอบไปด้วย 1) ปัจจัยทางสถานการณ์ (Situational Factors) 2) เป้าหมายของการเรียนรู้ (Learning Goals) 3) กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities) และ 4) ผลป้อนกลับและการประเมินผล (Feedback and Assessment) ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 นี้ก็จะนำมาพิจารณาเพื่อบูรณาการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวางแผนและเดินทางไปศึกษาเรียนรู้ ณ สถานที่อันเป็นแหล่งความรู้ในเรื่องนั้น โดยมีการศึกษาตามกระบวนการหรือวิธีการที่ได้วางแผนไว้และมีการอภิปรายสรุปผลการเรียนรู้จากข้อมูลที่ได้ศึกษามา (ทัศนา แหมมณี, 2549) เมื่อนำมารวมบูรณาการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก โดยมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้พบประสบการณ์ตรงและจริงที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้มากขึ้น เปิดโอกาสให้ได้ฝึกการสังเกตเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สัมผัสทั้ง 5 สิ่งใหม่ๆ รอบตัวจะช่วยกระตุ้นความสนใจพร้อมกับการได้ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเดินทาง ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง สร้างสัมพันธภาพที่อบอุ่น ส่งเสริมให้เกิดการคิดวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมกันนั้นได้ฝึกฝนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน ดำเนินการ ประเมินสถานการณ์ เพราะมีส่วนร่วมในการออกแบบการเดินทางและบริหารจัดการกลไกต่างๆ ไปด้วยกัน

### ความสำคัญของ สังฆนียสถาน 4 ที่แดนพุทธภูมิ

ในมหาปริณิพานสูตร พระพุทธเจ้าได้รับสั่งกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ สังฆนียสถาน 4 แห่งนี้ เป็นสถานที่ ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู คือ

1. สังฆนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า “ตถาคตประสูติในที่นี้”
2. สังฆนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า “ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้”
3. สังฆนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า “ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้”
4. สังฆนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า “ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2539)

สังฆนียสถาน 4 แห่ง ดังนี้

1. สถานที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ คือ สวนลุมพินี หรือ รุมมินเด (Rummindei) ในประเทศเนปาล
2. สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา (Buddha Gaya หรือ Bodh Gaya) ประเทศอินเดีย
3. สถานที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
4. สถานที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือ ป่าสาละวัน เมืองกุสินารา (Kusinagara) ประเทศอินเดีย

คำว่า “สังฆ” คนไทยอาจจะเข้าใจว่าหมายถึง สลดหดหู่ แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.

ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นน่าสนใจว่า สังฆนียะ ในที่นี้หมายถึงสถานที่ที่พุทธบริษัทจะเกิดกำลังใจ หรือจะเกิดความเร้ากระตุ้นให้เกิดแรงใจขึ้น สถานที่ทั้ง 4 แห่งนี้เมื่อพุทธบริษัทไปดูไปเห็นแล้ว การที่ได้ไปดูไปเห็นนั้น จะกระตุ้นเตือนจิตให้เกิดความคิดมีจิตสำนึกระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ระลึกถึงพระสาวกที่ทรงจำสืบทอดคำสั่งสอน จิตใจน้อมไปใน การที่จะนำคำสั่งสอนไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นผู้ไม่ประมาท” (พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตฺโต), 2531) ซึ่งทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องทางปัญญา จะได้มากได้น้อย ก็อยู่ที่การรู้จักใช้โยนิโสมนสิการ คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2558)

ดังนั้น การมาศึกษาออกสถานที่ในบริเวณ สังฆนียสถาน ทั้ง 4 แห่งนี้ จึงไม่ใช่การมา เพื่อสลดหดหู่ใจ แต่มาด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก ที่กระตุ้นพลังใจใฝ่การเรียนรู้ บ่มเพาะศรัทธา และปัญญา ด้วยการนำพุทธธรรมมาขอบประเด็นและวิเคราะห์ให้กระจ่างแจ้ง ตลอดจนถึงปรับ นำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นประสบการณ์ทางจิตใจและการฝึกฝนตนเอง

## รูปแบบบูรณาการการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่

บูรณาการการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ ของสาขาวิชา พุทธจิตวิทยาได้ร่วมกับพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล โดยมี พระเทพโพธิวิเทศ (วีระยุทธ วัชรพุทธ) เป็นประธาน ร่วมกับนิสิตพุทธจิตวิทยารุ่น 3 ซึ่งมีพระปลัดสุวัฒนพรหมคุณ เป็น ประธาน ออกแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก โดยมีรูปแบบ คือ

1. **รูปแบบการปฏิบัติธรรม** นิสิตผู้มีศรัทธาออกบวช มีการเตรียมพร้อมซ่อมขานนาค มาตั้งแต่ประเทศไทย และเข้าพิธีบวช ณ วัดต้นพระศรีมหาโพธิ์ และอุโบสถวัดไทยพุทธคยา โดยมี พระเทพโพธิวิเทศ เป็นพระอุปัชฌาย์ ที่ให้ความรู้ด้านการบวชทั้งแก่นวกะโพธิและนิสิตคณาจารย์ พร้อมทั้งกล่าวธรรมปลุกใจให้น้อมถึงการปฏิบัติเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและการพัฒนาจิตใจตนเอง ด้วยการรักษาศีล และเจริญจิตภาวนาตลอดการเดินทาง ในแต่ละแห่งจึงมีการไหว้พระสวดมนต์ และปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีพระครูนิโครธปัญญากร ดร. เป็นวิทยากรหลักในการนำปฏิบัติและบรรยายให้ความรู้

2. **รูปแบบสัมมนาวิชาการ** ภาควิชาการพระเทพโพธิวิเทศได้บรรยายเรื่อง “พุทธจิตวิทยา ในแดนพุทธภูมิ” เพื่อปูพื้นฐานความเข้าใจในประเทศอินเดียและพระพุทธศาสนาในอินเดียปัจจุบัน พร้อมกับจิตวิทยาการเผยแผ่และการปฏิบัติในประเทศอินเดีย ตลอดจนถึงพุทธจิตวิทยาประยุกต์ ในการพัฒนาตน การเสวนาแลกเปลี่ยนโดยมีพุทธสถานและรถบัส เป็นห้องสัมมนา ให้พระนิสิต และคณาจารย์แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดังที่ท่านพระเทพโพธิวิเทศกล่าวว่า “ที่รู้สอง น่องรู้สี่ ใคร มีดีเอามารวมกัน เป็นการเฉลี่ยความฉลาด” การสัมมนานั้น เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities) เป็นการประเมินผล(Feedback and Assessment) ป้อนกลับข้อมูลและการเรียนรู้

ไปด้วย เกิดการประยุกต์(Application) บูรณาการ (Integration) เชื่อมโยงแนวคิดและความจริงที่ตนได้เผชิญ และเรียนรู้รอบด้านต่างมิติทั้งของตนเองและผู้อื่น(Human Dimension)

**3. รูปแบบ Walk rally** ภาคประสบการณ์ในแต่ละสถานที่ ซึ่งจะต้องใช้การเดินทางเข้าไป ระหว่างทางทำให้นิสิตได้สัมผัสวิถีชีวิตประชาชนอินเดียในปัจจุบัน ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งมิติทางด้านสังคมที่หล่อมล้ากันด้านวรรณะ ฐานะทางเศรษฐกิจ มิติทางด้านจิตวิญญาณ ความเชื่อเรื่องศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตการทำมาหาเลี้ยงชีพ เมื่อเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนรู้กับสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาล ก็ยังเห็นร่องรอยนั้นอยู่ ทำให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของพระพุทธเจ้ามากขึ้นในการเผยแผ่หลักธรรม และแต่ละพุทธสถานก็มีนัยยะสำคัญซ่อนอยู่ ทำให้นิสิตจะต้องมองหา RC หรือถอดรหัสที่ซ่อนอยู่ในซากอิฐออกมาให้ได้ เป็นการกระตุ้นการเรียนรู้อย่างเร้าใจ ทำให้ทุกคนสนุกกับสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ เป็นไปบนพื้นฐานของการเปิดกว้างทางความคิด และเกื้อกูลกันด้วยใจ คือไม่ใช่เพียงแค่บ่มเพาะปัญญาตน แต่ยังฝึกฝนที่จะเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเกิดขึ้นในบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่อบอุ่นและดูแลกันและกันเป็นอย่างดี ทำให้เกิดความสุขที่ได้เรียนรู้ และมีความสุขที่ได้อยู่ร่วมกัน

### สะท้อนบทเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์

นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรม การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ ของหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา ได้ถอดบทเรียนและประสบการณ์ของตนเอง หลังจากที่ผ่านมาแล้ว ผลปรากฏดังต่อไปนี้

1. เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น นิสิตเมื่อได้มาสัมผัสสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่ง และพุทธสถานอื่นๆ ได้เห็นความจริงเต็มตาไม่ใช่แค่ในตำรา ทำให้เกิดความเข้าใจในพุทธประวัติมากยิ่งขึ้น และมีความเชื่อมั่นในความมีอยู่จริงและเป็นจริงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

“ผมนั่งพิจารณาตามคำบรรยายของพระอาจารย์ แล้วก็ไตร่ตรองมองไปถึงอดีต คิดว่าตรงนี้พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรม พระอริยสงฆ์จำนวน 1,250 องค์ คงจะนั่งบริเวณที่ผมได้นั่งอยู่นี้ ผมรู้สึกซาบซึ้งจนกลั้นน้ำตาไม่อยู่ ผมดีใจที่ได้และภูมิใจที่เป็นชาวพุทธจริงๆ”

(ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 1 สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2559)

“ชาตินี้ได้เกิดมาไม่ได้เป็นพุทธแค่ทะเบียนบ้าน ได้มาถึงพุทธภูมิที่ทำให้เราได้พิจารณาถึงการเกิดเจ็บตาย คิดว่าเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ที่ได้มาครั้งนี้”

(ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 2 สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2559)

นิสิตที่ได้บวชในแดนพุทธภูมิเกิดประสบการณ์ส่วนตัว มีการพัฒนาความรู้สึก (Caring) เกิดความมั่นใจและตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง (Self-esteem)

“ได้บุญ ตามรอยพระพุทธเจ้าทำให้ศรัทธาท่านมากขึ้นไปอีก ทำให้ผมปลงสังเวชกับชีวิตได้ พระรู้สึกว่ามีศัลเยอะกว่าโยม เอื้อต่อการแสวงบุญ”

(ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 3 สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2559)

2. เกิดปัญญาที่ได้รับจากประสบการณ์และการเรียนรู้ กระบวนการที่เกิดขึ้นช่วยส่งเสริมประสบการณ์ตรงไปกับนิสิตและผู้ร่วมเรียนรู้ เกิดทักษะในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learning how to learn) ดังคำสัมภาษณ์ว่า

“ได้มาเห็นพระธรรมทูตทำงาน ได้เห็นชาวพุทธนานาชาติที่มากราบพระพุทธเจ้าตามสถานที่ต่างๆ ด้วยพิธีของตนเอง ซึ่งให้ความหลากหลายดีมาก พระวิทยากรให้ความรู้ที่ช่วยโน้มน้าวมสร้าง ความเข้าใจ ชาบซึ่งมากขึ้น ”

(ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 4 สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2559)

นิสิตสามารถที่จะถอดบทเรียนในการทำหน้าที่ของตนเองได้ จากการมีประสบการณ์ ปฏิบัติจริงและเปิดกว้างที่จะแบ่งปันเรียนรู้ต่อกันและกัน เพื่อที่จะร่วมกันพัฒนาการเรียนรู้และฝึกฝนตนเองต่อไป ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถ้าพิจารณาสิ่งที่ต้องปรับ เช่นตารางควร ปรับให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เตรียมตัว วางโปรแกรมให้เหมาะกับฤดู กิจกรรมอะไรบ้างที่ต้องจัดทำ สิ่งของแต่ละวัดควรแยกสัดส่วน”

(ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 4 สัมภาษณ์ วันที่ 2 มกราคม 2559)

3. เกิดการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตร เพราะการเดินทางครั้งนี้ไม่เพียงนิสิตและคณาจารย์ เท่านั้นแต่ยังมีญาติธรรมบางส่วนที่ได้ติดตามไปด้วย เมื่อใช้ชีวิตร่วมกันได้เผชิญความลำบากและเกื้อกูลกันด้วยสังคหธรรม คือ เอื้อเพื่อแบ่งปัน กล่าวคำอันน่ารัก เกื้อกูลช่วยเหลือ และประพฤติตนเหมาะสม ทำให้เกิดความประทับใจ ชาบซึ่งใจต่อกัน จึงนำมาสู่การสร้างกลุ่มด้วยเครื่องมือสื่อสาร ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี เพื่อเชื่อมโยงสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันต่อไป

ผลจากการถอดบทเรียนจากนิสิตและผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งสะท้อนถึงผลสัมฤทธิ์จากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ ของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา สามารถสรุปประเด็นได้ดังภาพที่ 7.1

- ได้รับประสบการณ์ตรง
- ลึกซึ้งในพุทธประวัติมากขึ้น
- เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น
- เกิดปัญญาจากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติโดยตรง
- เกิดเครือข่ายกัลยาณมิตร

ภาพที่ 7.1 สรุปประเด็นจากการถอดบทเรียน

จากภาพที่ 7.1 การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมินั้น ช่วยให้เกิดประสบการณ์ตรงกระตุ้นการตื่นรู้ สถานที่จริงที่ได้สัมผัสโดยตรงทำให้เข้าถึงพุทธประวัติ เป็นการเรียนรู้แบบดำตา ไม่ใช่แค่ในตำรา ทำให้เกิดความรู้สึกระลึกศรัทธาในความมีอยู่จริงของ พระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น เกิดกำลังใจในการเรียนรู้อย่างไม่เพ้อหน่ายช่วยให้จิตใจกระจ่างใสในการปฏิบัติเจริญจิตภาวนา และพิจารณาวิเคราะห์หลักธรรม จากการได้เผชิญชีวิตอันเดียวและวิเคราะห์สู่ชมพูทวีปเมื่อครั้งพุทธกาล ถือว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทั้งทางตรงและเกิดผลบวกทางอ้อมอย่างน่าสนใจยิ่ง

### ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

หากองค์กรหรือหลักสูตรอื่นจะนำไปประยุกต์ใช้ ประสบการณ์ที่ผ่านมาสะท้อนสิ่งที่ควรปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นไปได้อีก ดังนี้

1. ควรมีการเตรียมกายและใจให้พร้อม โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่จะมาบวช ควรได้ท่องบทชานนาคให้คล่อง และศึกษาศีลจารวัตรของพระเบื้องต้นมาบ้าง
2. ควรศึกษามาก่อนดังเช่นครั้งนี้ทุกคนได้อ่าน “จาริกบุญ จาริกธรรม” ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์มาก่อนแล้ว ทำให้เชื่อมโยงจากสิ่งที่พบและการบรรยายสู่เนื้อหาได้ลึกซึ้งมากขึ้น
3. ควรเพิ่มการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแห่งมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ของแต่ละสถานที่แล้วให้ผู้เรียนออกค้นหา จากนั้นนำมาแลกเปลี่ยนกันโดยมีพระวิทยากรที่มีประสบการณ์ในอินเดียช่วย จะเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แน่นขึ้น
4. ควรปรับตารางให้สอดคล้องกับภูมิอากาศของประเทศอินเดีย เพราะหน้าหนาวกลางวันจะลดลงแต่กลางคืนจะมีมืดไวขึ้น ขณะที่หน้าร้อนก็จะมีความร้อนอบอ้าวและกลางวันจะยาวนานขึ้น

## บทสรุป

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการศึกษานอกสถานที่ในแดนพุทธภูมิ ของหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา เป็นจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานและภารกิจของหลักสูตรพุทธจิตวิทยา ที่มีวัตถุประสงค์ให้นิสิตได้มีประสบการณ์ตรงในแดนพุทธภูมิ เพื่อบ่มเพาะศรัทธาและปัญญา มีความลึกซึ้งในพุทธประวัติและพุทธธรรมอันเป็นจิตวิทยาตะวันออก เพื่อเชื่อมโยงกับจิตวิทยาตะวันตก ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” โดยให้มีกระบวนการ มีลักษณะคือ รูปแบบการปฏิบัติธรรม รูปแบบสัมมนาวิชาการ รูปแบบ Walk rally และการผลที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้พบว่า นิสิตเกิดศรัทธามีปัญญาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ได้ฝึกปฏิบัติโดยตรง เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างนิสิต คณาจารย์ พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล และญาติธรรม ซึ่งสามารถจะพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ด้วยการเตรียมให้พร้อม ซ้อมให้ดี มีวัตถุประสงค์ชัดเจน และสามารถเพิ่มกระบวนการให้มีความเข้มข้นขึ้นได้

## บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เนาวนิตย์ สงคราม. (2557). **การศึกษานอกสถานที่และการศึกษานอกสถานที่เสมือนเพื่อการเรียนรู้เชิงรุก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2535). **ตามทางพุทธกิจ**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). **จาริกบุญ จาริกธรรม**. กรุงเทพฯ: พลิตัมม.
- พระเทพโพธิวิเทศ. **วิสัยทัศน์การเผยแผ่พุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิ**. รัฐพิหาร อินเดีย. สำนักงานพระธรรมทูตอินเดีย-เนปาล.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ. (2556). **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนา แคมมณี. (2559). **14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2549). **การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- การจัดการความรู้ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศฯ ออนไลน์. (2559). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning**. จาก [www.mct.rmutt.ac.th/km/?p=786](http://www.mct.rmutt.ac.th/km/?p=786) (สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2559)